

อนุชิต ตุ้มณีจินดา.

การกล่าวออกตัวในภาษาไทย : มุมมองจากการตระหนักรู้ทางอภิวัตินปฏิบัติศาสตร์ /

อนุชิต ตุ้มณีจินดา, อำนาจ ปักษาสุข.

1. ภาษาไทย -- การใช้ภาษา. 2. ดัชนีปริจเฉท. 3. วัตินปฏิบัติศาสตร์.

PL4177

ISBN 978-616-602-274-2

ลิขสิทธิ์ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุชิต ตุ้มณีจินดา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ปักษาสุข

สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนพฤษภาคม 2569

จำนวน 100 เล่ม

สำนักงานบริหารการพิมพ์ธรรมศาสตร์

จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

99 หมู่ 18 อาคารโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12121

โทร. 085-112-6081, 085-112-6968

<http://thammasatpress.tu.ac.th>

จัดจำหน่ายโดยศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โทร. 02-564-4438, 085-112-6081

<https://linktr.ee/tubookstore>

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ราคาเล่มละ 220.- บาท

สารบัญ

สารบัญรูปภาพ	(9)
สารบัญตาราง	(10)
คำนำ	(12)
กิตติกรรมประกาศ	(14)
เกี่ยวกับผู้เขียน	(15)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
1.2 ขอบเขตของการวิจัย	6
1.3 นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย	7
บทที่ 2 กรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
2.1 กรอบแนวคิดและทฤษฎี	10
2.1.1 แนวคิดเรื่องวัจนกรรม (Speech act)	10
2.1.2 แนวคิดเรื่องความสุภาพ (Politeness)	11
2.1.3 แนวคิดเรื่องการบรรเทาผลที่ไม่พึงประสงค์จากการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร (Mitigation)	16
2.1.4 การกล่าวออกตัว (Disclaimer)	18
2.1.5 แนวคิดเรื่องการตระหนักรู้ทางอภิวัจนปฏิบัติศาสตร์ (Metapragmatic awareness)	25
2.2 งานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรากล่าวออกตัว	28
2.3 สรุป	34
บทที่ 3 การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล	35
3.1 การออกแบบการวิจัย	35
3.2 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	37
3.3 การเก็บข้อมูล	38
3.4 ประชากรวิจัย	41
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	42
3.6 สรุป	44

6)

บทที่ 4 การกล่าวออกตัวในภาษาไทย : มุมมองจากการวิเคราะห์แบบสอบถาม	45
4.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม	46
4.1.1 ข้อมูลด้านเพศ	46
4.1.2 ข้อมูลด้านอายุ	47
4.1.3 ข้อมูลด้านการศึกษา	50
4.1.4 ข้อมูลด้านอาชีพ	51
4.2 การรับรู้ของ “ผู้ส่งสาร” (ผู้พูด) ที่มีต่อการกล่าวออกตัวในภาษาไทย	52
4.2.1 วัตถุประสงค์ในการใช้การกล่าวออกตัวของผู้ส่งสาร (ผู้พูด)	53
4.2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้การกล่าวออกตัวของผู้ส่งสาร (ผู้พูด)	59
4.2.3 อภิปรายผลการใช้การกล่าวออกตัวจากมุมมองของผู้ส่งสาร	69
4.3 การรับรู้ของ “ผู้รับสารโดยตรง” (ผู้ฟัง) ที่มีต่อการกล่าวออกตัวในภาษาไทย	71
4.3.1 ความถี่ของการเป็น “ผู้รับสารโดยตรงหรือผู้ฟัง” การใช้การกล่าวออกตัว	71
4.3.2 วัตถุประสงค์ที่คู่สนทนาใช้การกล่าวออกตัว	72
4.3.3 ปัจจัยที่ทำให้รู้วัตถุประสงค์ที่คู่สนทนาใช้การกล่าวออกตัว	77
4.3.4 ความรู้สึกเมื่อคู่สนทนาใช้การกล่าวออกตัว	80
4.3.5 อภิปรายผลการใช้การกล่าวออกตัวจากมุมมองของผู้รับสารโดยตรงหรือผู้ฟัง	82
4.4 การรับรู้ของ “ผู้รับสารโดยอ้อม” (ผู้ที่ได้ยินการสนทนาของผู้อื่น) ที่มีต่อการกล่าวออกตัวในภาษาไทย	84
4.4.1 ความถี่ของการเป็น “ผู้รับสารโดยอ้อมหรือผู้ได้ยิน” การใช้การกล่าวออกตัว	85
4.4.2 วัตถุประสงค์ที่บุคคลอื่นใช้การกล่าวออกตัว	85
4.4.3 ปัจจัยที่ทำให้รู้วัตถุประสงค์ที่บุคคลอื่นใช้การกล่าวออกตัว	88
4.4.4 ความรู้สึกเมื่อได้ยินการใช้การกล่าวออกตัวของบุคคลอื่น	89
4.4.5 อภิปรายผลการใช้การกล่าวออกตัวจากมุมมองของผู้รับสารโดยอ้อม หรือผู้ที่ได้ยินการสนทนาของบุคคลอื่น	92
4.5 อภิปรายผลการใช้การกล่าวออกตัวในภาษาไทยจากข้อมูลแบบสอบถาม	93
4.6 สรุป	98
บทที่ 5 การกล่าวออกตัวในภาษาไทย : มุมมองจากการวิเคราะห์การสัมภาษณ์	101
5.1 ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้การกล่าวออกตัว	103
5.1.1 ความสัมพันธ์และความสนิทสนมคุ้นเคย	104
5.1.2 บุคลิกภาพหรือลักษณะนิสัย	107
5.1.3 เพศวิถี	108
5.1.4 อายุ	110
5.1.5 วัฒนธรรมไทย	112

5.1.6	สถานภาพทางสังคมหรือหน้าที่การงาน	114
5.1.7	สถานการณ์หรือความจำเป็น	116
5.1.8	ประสบการณ์ร่วม	117
5.1.9	หัวข้อการสนทนา	118
5.1.10	จำนวนผู้รับสาร	119
5.2	วัตถุประสงค์ในการใช้การกล่าวออกตัว	121
5.2.1	การรับรู้ของผู้พูด	122
5.2.2	การรับรู้ของ “ผู้รับสารโดยตรง” (ผู้ฟัง)	132
5.2.3	การรับรู้ของ “ผู้รับสารโดยอ้อม” (ผู้ที่ได้ยินการสนทนาของผู้อื่น)	144
5.2.4	บทบาทที่แตกต่างในการสนทนากับการรับรู้วัตถุประสงค์ของการกล่าวออกตัวที่เปลี่ยนไป	154
5.3	ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้สึกและการตีความวัตถุประสงค์การใช้การกล่าวออกตัวของผู้รับสาร	157
5.3.1	บริบททางภาษา	158
5.3.2	บริบทที่ไม่ใช่ภาษา	163
5.4	ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการได้ยินการกล่าวออกตัว	168
5.4.1	รู้สึกว่ากรกล่าวออกตัวเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์	169
5.4.2	รู้สึกเป็นกลางกับการกล่าวออกตัว	172
5.4.3	รู้สึกว่ากรกล่าวออกตัวเป็นสิ่งที่พึงประสงค์	173
5.5	อภิปรายผลการใช้การกล่าวออกตัวในภาษาไทยจากข้อมูลการสัมภาษณ์	173
5.6	สรุป	178
บทที่ 6 สรุปและอภิปรายผล		181
6.1	วัตถุประสงค์ คำถามวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย	181
6.2	ผลการศึกษา	183
6.2.1	หน้าที่ของการกล่าวออกตัวในภาษาไทย	184
6.2.2	ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้และการตีความวัตถุประสงค์ของการกล่าวออกตัวในภาษาไทย	184
6.2.3	ผลที่เกิดขึ้นกับความรู้สึกของผู้ฟัง	185
6.3	อภิปรายผลจากข้อมูลแบบสอบถามและการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง	186
6.3.1	หน้าที่ที่หลากหลายของการกล่าวออกตัว	186
6.3.2	บทบาทของผู้ใช้ภาษากับหน้าที่ของการกล่าวออกตัว	188
6.3.3	การกล่าวออกตัวในฐานะวัจนกรรม	191
6.3.4	การตีความการกล่าวออกตัว	195
6.3.5	การกล่าวออกตัวในภาษาไทยกับข้อจำกัดของกรอบแนวคิดตะวันตก	197

8)

6.4	ประโยชน์ที่ได้รับ	200
6.4.1	ประโยชน์ทางด้านทฤษฎี	200
6.4.2	ประโยชน์ทางด้านระเบียบวิธีวิจัย	201
6.4.3	ประโยชน์ทางการสอน	201
6.5	ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะ	202
6.6	บทสรุป	204
	บรรณานุกรม	205
	ภาคผนวก	212
	ภาคผนวก ก. : หลักฐานการอนุมัติการทำวิจัยในคน	213
	ภาคผนวก ข. : ค่าทางสถิติที่ได้จากการวิเคราะห์แบบสอบถาม	214

สารบัญรูปภาพ

รูปที่ 1.1 การอธิบายความหมายของการกล่าวออกตัว “ไม่ได้จะว่านะ” ในเพจเฟซบุ๊ก “วันแปลภาษา”	3
รูปที่ 1.2 กระทำในกระดานสนทนาของเว็บไซต์พันทิปที่กล่าวถึงการกล่าวออกตัว “ไม่ได้ว่านะ”	4
รูปที่ 3.1 วิธีการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) ในงานวิจัยนี้	36
รูปที่ 3.2 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	37
รูปที่ 3.3 ขั้นตอนการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณลักษณะ	43
รูปที่ 4.1 ข้อมูลด้านเพศของผู้ตอบแบบสอบถาม	46
รูปที่ 4.2 ข้อมูลด้านอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม	48
รูปที่ 4.3 ข้อมูลด้านการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถาม	50
รูปที่ 4.4 ข้อมูลด้านอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถาม	51
รูปที่ 4.5 ความถี่ในการใช้การกล่าวออกตัวในภาษาไทยของผู้ตอบแบบสอบถาม	53
รูปที่ 4.6 ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการใช้การกล่าวออกตัวของผู้พูด	70
รูปที่ 4.7 ความถี่ในการเป็นผู้ฟังการกล่าวออกตัว (ผู้รับสารโดยตรง)	72
รูปที่ 4.8 ความถี่ในการเป็นผู้ได้ยินการกล่าวออกตัว (ผู้รับสารโดยอ้อม)	85
รูปที่ 6.1 หน้าที่หลักของการกล่าวออกตัวในภาษาไทย	187
รูปที่ 6.2 หน้าที่และการตีความการกล่าวออกตัวที่แตกต่างไปตามบทบาท ของผู้ที่อยู่ในสถานการณ์การสื่อสาร	188
รูปที่ 6.3 หน้าที่ของการกล่าวออกตัวในภาษาไทยกับหลักคุณภาพ (Maxim of quality)	192
รูปที่ 6.4 ความต่อเนื่อง (continuum) ของความรู้สึกของผู้รับสาร เมื่อได้ยินการกล่าวออกตัวในภาษาไทย	196

สารบัญตาราง

ตารางที่ 2.1	องค์ประกอบของการกล่าวออกตัว	19
ตารางที่ 2.2	ระดับผลสัมฤทธิ์ในการใช้การกล่าวออกตัว	23
ตารางที่ 2.3	ตัวอย่างงานวิจัยที่ศึกษาการกล่าวออกตัวในภาษาต่าง ๆ	28
ตารางที่ 4.1	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านเพศและความถี่ของการใช้การกล่าวออกตัว	47
ตารางที่ 4.2	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านอายุและความถี่ในการใช้การกล่าวออกตัว	49
ตารางที่ 4.3	สรุปวัตถุประสงค์ในการใช้การกล่าวออกตัวของผู้ส่งสาร (ผู้พูด)	55
ตารางที่ 4.4	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านเพศและวัตถุประสงค์ในการใช้การกล่าวออกตัวเพื่อประชดประชัน	56
ตารางที่ 4.5	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านเพศและวัตถุประสงค์ในการใช้การกล่าวออกตัวเพื่อสร้างความสนุกสนานและเพิ่มสีสันในการสื่อสาร	57
ตารางที่ 4.6	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านอายุและการใช้การกล่าวออกตัวเพื่อเปิดเผยเจตนาที่แท้จริงในการสื่อสาร	58
ตารางที่ 4.7	สรุปปัจจัยด้านความสนิทสนมระหว่างคู่สนทนา	59
ตารางที่ 4.8	ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้านอายุกับการใช้การกล่าวออกตัวเมื่อผู้ใช้ภาษาทั้ง 2 ฝ่ายต้องสนิทสนมกันมาก	60
ตารางที่ 4.9	สรุปปัจจัยด้านอายุของคู่สนทนา	61
ตารางที่ 4.10	ความสัมพันธ์ระหว่างอายุของผู้ใช้การกล่าวออกตัวกับอายุของคู่สนทนา	61
ตารางที่ 4.11	สรุปปัจจัยด้านเพศของคู่สนทนา	63
ตารางที่ 4.12	สรุปปัจจัยด้านตำแหน่ง/หน้าที่การงาน	64
ตารางที่ 4.13	สรุปปัจจัยด้านการศึกษา	65
ตารางที่ 4.14	สรุปปัจจัยด้านรายได้	66
ตารางที่ 4.15	สรุปปัจจัยด้านสถานการณ์การสนทนา	67
ตารางที่ 4.16	สรุปปัจจัยหลักที่มีผลต่อการใช้การกล่าวออกตัวของผู้พูด	70
ตารางที่ 4.17	สรุปวัตถุประสงค์ที่ผู้ฟังคิดว่าเป็นสาเหตุในการใช้การกล่าวออกตัวของคู่สนทนา	73
ตารางที่ 4.18	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเพศและวัตถุประสงค์ที่คู่สนทนาใช้การกล่าวออกตัวเพื่อสร้างความสนุกสนานและสร้างสีสันในการสื่อสาร	74
ตารางที่ 4.19	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านอายุกับการรับรู้วัตถุประสงค์ของการใช้การกล่าวออกตัวเพื่อสร้างความสนุกสนานและเพิ่มสีสันในการสื่อสารของผู้ฟัง	75
ตารางที่ 4.20	ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้านอายุและการรับรู้เจตนาในการใช้การกล่าวออกตัว เพื่อเปิดเผยเจตนาที่แท้จริงของผู้พูด	76
ตารางที่ 4.21	สรุปปัจจัยที่ผู้ฟังใช้เพื่อตีความเจตนาในการใช้การกล่าวออกตัวของคู่สนทนา	78

ตารางที่ 4.22	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านอายุกับหัวข้อการสนทนาที่ช่วยในการรับรู้ วัตถุประสงค์ในการใช้การกล่าวออกตัวของผู้พูด	79
ตารางที่ 4.23	สรุปความรู้สึกของผู้ฟังเมื่อคู่สนทนาใช้การกล่าวออกตัว	80
ตารางที่ 4.24	ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้านเพศกับความรู้สึกสนุกสนานและ ตลกขบขันของผู้รับสารโดยตรง (ผู้ฟัง) เมื่อได้ยินการใช้การกล่าวออกตัว	81
ตารางที่ 4.25	สรุปวัตถุประสงค์ที่ผู้ได้ยินสารคิดว่าเป็นเป้าหมายหลักในใช้การกล่าวออกตัว ของบุคคลอื่น	86
ตารางที่ 4.26	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเพศกับการรับรู้วัตถุประสงค์ของผู้ได้ยินสาร เกี่ยวกับการใช้การกล่าวออกตัวเพื่อรักษาหน้าและความรู้สึกของคู่สนทนา	87
ตารางที่ 4.27	สรุปวัตถุประสงค์ที่ทำให้ผู้ได้ยินสารรับรู้วัตถุประสงค์ของการกล่าวออกตัว	89
ตารางที่ 4.28	สรุปความรู้สึกของผู้ได้ยินสารเมื่อได้ยินการกล่าวออกตัว	90
ตารางที่ 4.29	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเพศกับความรู้สึกสนุกสนานและตลกขบขัน เมื่อได้ยินการใช้การกล่าวออกตัว	91
ตารางที่ 4.30	การเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ของการใช้การกล่าวออกตัวตามบทบาทของ ผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสื่อสาร	94
ตารางที่ 4.31	การเปรียบเทียบความรู้สึกของผู้รับสารที่มีต่อการกล่าวออกตัว	95
ตารางที่ 4.32	การเปรียบเทียบการรับรู้วัตถุประสงค์หรือหน้าที่ของการกล่าวออกตัว ตามบทบาทของผู้ใช้ภาษา	97
ตารางที่ 5.1	ตารางสรุปข้อมูลสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง	102
ตารางที่ 5.2	สรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้การกล่าวออกตัวในภาษาไทย	110
ตารางที่ 5.3	สรุปวัตถุประสงค์ในการใช้การกล่าวออกตัวในภาษาไทย	122
ตารางที่ 5.4	สรุปปัจจัยที่มีผลต่อความรู้สึกและการตีความวัตถุประสงค์ การใช้การกล่าวออกตัวของผู้รับสาร	158
ตารางที่ 6.1	การกล่าวออกตัว 2 โครงสร้าง รวม 12 รูปแบบ	182
ตารางที่ 6.2	กระบวนการผลิตและการทำความเข้าใจสารจากการศึกษา ทางด้านภาษาศาสตร์จิตวิทยา	190